

АЗЭРБАЙЖАН

Азәрбајҹан Ізыңчылар Иттифагынын орданы

Бу нөмрәдә

Мир Чәлал — Сосиалист ингилабы ва со- вет адебијаты	3
Новруз Кәнчәли — Азәрбајҹан (шे'р)	17
Иүсөи Ибраһимов — Күнаш дотан јерда (роман)	19
Азәрголу — Бакынын бир күнү (ше'р)	111
Эмәк гәһрәмәиларымыз	
Нүнбала Гулијев — Зәни	113

•

Мадина Күлиүн — Китаба сыймаз омур (ше'р)	127
Иллас Таңдыг — Көлбочардәдир (ше'р)	129
Маариф иә мәдәнијәт тарихимиздән	
Сүлејман Валијев — Гулам мүаллим	130

•

Сәјавуш Сәрханлы — Конд тоју. Йоллар, гатарлар (ше'рләр)	148
Кегам Сарjan — Ешг олсун!	149
Авет Авенисjan — Урок союз	150
Чофор Багыр — Миннатүрлөр	152
Лунис Суардиас — Пајыздада. Хозяй сани- лиңде (ше'р)	155
Мөммәдали Насир — Ингилаб өрағасында	156
Емил Мөндијев — Магнитофон (ше'р)	162

М. Ариф — Кулуш — көзәллиләр	163
Мөнди Мөммәдов — Инициатиба ин'иаларни тороннуму	168

•

Әфган — Күләнаг (роман—арды)	174
------------------------------	-----

СОСИАЛИСТ ИНГИЛАБЫ ВӘ СОВЕТ ӘДӘБИЙДАТЫ

Уз табыгынын I соңиғасында «Бајрамыныз мубарәк» (плакат).
Рәссам Б. НӘЗӘРОВ.

Баш редактор Чәлал МӘММӘДОВ.

Редаксия нағызы: Агаевад ЭЛИЗАДӘ (мәс'ул катиб), Балаш АЗӘРОГЛУ,
Әбдүләсек ӘЛӘКБӘРЗАДӘ, Әнвәр МӘММӘДХАНЛЫ, Эли ВӘЛИЈЕВ, Ішар
ГАРАЈЕВ, Мәммәд РАҦИМ, Мираз ИБРАГИМОВ, Нәби ХӘЗРИ, Новруз
КӘНЧӘЛИ (баш редактор мүавини).

Бөдин редактор С. А. РӘЫМОВ.

Редаксияда көлән әлжазмалары кері гафтарылымыр.

Редаксиянын унваны: Бакы, Хагани күчеси, № 25.

Телефонлар: 93-71-71, 93-30-61, 93-51-00, мұнасиғат 93-45-60.

ФГ 02249. Чата имзаланышы 14/IX-1970-чы ил. Тираж 46.000. Сифарыш 3984.
Катыз форматы 70×108/16=6.5 катыз вәрэги, 18.2 чап вәрэги.

Бакы шеһәри, «Коммунист» нәшрийатынын мәтбәеси.

Б ӨJҮК Низами дөврүндөн әдәбијатымызда, халг јарадычылығы нұмнәләрinden һуманист, демократик идеялар, бәшәри һиссәләр, азадлыг мејләрни һамишә күчлү олмуш, үстүн бир мөвгә тутмуш-дур. Бу гүдәртли әдәби абидәләрни е'чәзкар тә'сир түвшеси, гәлгәләри фәттәтмәк сирри дә мәһз бунда, тәрәниум, тәблиг етдиқләрни инсанни фикр, һиссәләрни бәյүккүлүндә, хәлгилүүндә, тәмизлигендәр:

Әзизинәм күла наз,
Бүлбүл елор күла наз,
Бу неңә земанодир,
Аглајан чох, күлән аз.

Әзизинәм күл алләр,
Күл бармаглар, күл алләр,
Дөрјача агыны ола,
Жохсул олсан күлорлар.

Бела парлаг шиғағи нұмнәләрни саяны истәнилән тәдәр артырмаг олар.

Әсиримизин илк он илнинде, бириңиң рус ингилабы дөврүнде жалызы ичтимай најатда во мұнасиғатлорда жох, әдәбијат вә сөнэтдә дә ингилаб мејләрни күчләнди. Фәһло-сипиғинин ингилабы мұбаризесинин «баш мәшиғи» саяжалан 1905-чи ил ингилабы әдәбијатда, сөнэтдә да азадлыг идеяларынан төрәннүмүнү илек плана чөкди. Ичтимай најата жени баҳышы, иенни фикир во дүйгүлар оғанда кениш, ачыг ифада имканы тапды ки, мүртәчеләр вайнимәж дүнидуләр, һәр јерде шикајетләнмәж башладылар:

Бу чарх-фаләк тәрсина дөвран-едир имди.
Фаләк дө өзүн дахили-инсан едир имди.

На сохулмусан арая, я башы балалы фәлә?!

Бизим классик эдебијатда сијаси идејалар, синфи мубаризэ мотивлари heç bir заман Молла Нәсрәдин, Сабир дәверүндөкү гадэр эдебијатта јол тапмашым, диллэр забары олуб, шұар шәкелини алмамышдыр. Сабирин һәмчина киңик, түрдәтчә бомба күми сосолынан сијаси-ичти-мад мазмұндуу ше рәләриңден биринде охуярур.

Сабирин бәймән күчкі.

Даш га:блы ниссанлары неjlердин, илани?!
Мазлумларын көз жашы дәрә олачагмыш-
ниссанлары неjlердин, илани?!

Багын, экинан хејршің бәләр көрәчөкмиш, —
— табандары неjlәрдин, илаһи!

Тәхм экмәје дәңгаплары нәркәттән
Иш рәнчбәрни, күч екүүн, йер озүнүнүкү.
Бајзәддәлләри, ханлары нәjlердин, иданы?

Сабирин шे'риңда муздурун дили илә верилән бу төнлили суал, ая-
та галхан миңдеңдара эзбиматкешин таңыра, һакимијетта, агалара, ту-
рулуша гарышы нағыргы үсән шұрыбы иди. Бөյүкден киңижа, ғадындан
киңижа, авамдан охумуша һамыны душундураң, һәрәкәтә катирән шуар
иди.

Тәсэдүф дејл ки, «Молла Гасралы» сир, мунгаха мучайилдари аз бир заманда бутун Шарг алымнын эркін-румымыжтын нағын төрчуманың чөврілди. Бу, фалың һәрқатының, инициалде идеяларның сенәт ша әдебијатда наරлаг тәзашыру иде.

Мәнз буна көра да онъ союз мактабасында Сабир мұбарат реализм мактабасында асса да жүшүп күндерінде оның жылды.

М. Горки, В. Мајаковски, Д. Бедни вә башта ингилабчи рус сая-
карлары кими, Азэрбайҹинада иштәнүүнүн бөјүк мүтәрәсси сизмалы-
да (Мирза Чалил, Сабир, И. Нариманов, Ордубади, Ч. Чабарлы)
бөјүк калоэри чагырчыларынада иштәнүүнүн бөјүк мүтәрәсси сизмалы-
да (Мирза Чалил, Сабир, И. Нариманов, Ордубади, Ч. Чабарлы)
бөјүк калоэри чагырчыларынада иштәнүүнүн бөјүк мүтәрәсси сизмалы-
да (Мирза Чалил, Сабир, И. Нариманов, Ордубади, Ч. Чабарлы)

11

Беүк Октябр соосалист ингилаби буржуа-мұлқадар гурулушу
дағытты, янын совет чөміннің бинансын тојду, онун мәнін мадді
на маңызын асасларында жаратты. Октябр ингилаби женин соосалист чөмін
жетінде зарурлы олан тамам женин кеіфіннен жалғаннаннан, әзделіктін
жарынан да жарынансыз сабаб болды.

Сосиалист чомийлтэй эзслэхар, магсадлээр, манижийтэй түйбэртэй дахь чомийлтэйн тэммилэг фрагментийн кими, сосиалист эзлэхийн заманынх олон ярийн характеристикийн бир эзбийн талдым.

Баля 1905-чи илда Ленин данијаша узаткөврлика, бу револуцијски сојузници бела тајни етмиштири:

түүвэтийн тэшкүл өдөр, онуун кэлэвэчийн олан миллионларда ба он миллионларла зэхмэлткешэ хидмэл өдөрчэктэй».

Бу күн совет халты за социалист Вәтәнниң жүксөк гүрүп вә севинч илде деңгээлил ки, Ленинниң алтмыш беш ил әввали хәбәр вердији беләр бир эзләйтијаттар яратышы.

Бизим совет адабијатының иң мөнкүрү Вәтәннисиздә, бәттә бүтүн дүнијада ен габыгыл вә эн ўуксас, нымунави бир адабијат кими машиүр олмушдур. Неч бир адабијат эмекнеләрини азасында идеясыны совет адабијаты гадар тұзығын вә өштіргесда табылып етмий.

Бүтүн дүйнэд совет эдәбийттәр гадар гатынжатла өз асарларинин ма-
нави асасыны фәйлда синифини һәм кәндилләрдин һәјттыни һәм социализм
үргүндә мубаразисинин гоҗы неч бир эдәбийттәр жохур вә олмалышсыдь.
Социалист эдәбийттәр гадар бутун миллаттардан олан эмәкчиләрни бир-
лийни, гадынларны нүгүт барабарлыжини һәрәратла мудафия едән башга
бир эдәбийттәр жохур. Совет эдәбийттәр бутун дүйнәдә миллаттар достлугу
вә гардашлыгының фәзлә табигатчысыдыр.

Анчаг соосналым гурулушуну таны танындан вэ чаны чанындан болан совет эдэбийтэй ногигэдээ бэлэгчид, идеялай вэ эсил ингилабч эдэбийжтэй боли балирдээ вэ ногигэдээ дэл олмушду.

Совет эдәбийатында мә иенни азияның Бејүк Октабр интиләбы или бирликдә дахил олмушдур. Бу эдәбийат вә салыфәләрнәнда, санки гартал гандадарында јер күрасыннан бутун күшләрнә бејүк интиләбы шиъикасыны, эксп-садасыны, коләчәя бирничек дафа јол ачмыш гәйәтән халг нағтында парлат напагит катынлы.

Совет языческих народов Кыргызской ССР принял постановление о присвоении звания «Заслуженный мастер народного творчества» Кыргызской ССР писателю Абдусаламу Абдусаламову.

«Чохмиллаты совет эдабијаты харичи өлкө охучулары арасында кениш жајымагла галым, о, наң да бутын дүнија иничесөзтүнүн күчтүүлүгүнүң көстөрүп. Сәнэтى деңүүн вачыб проблемаларына жахынлаштырып, арадычылыг үзүглөрдөн кенишләндирин».

Совет эләбийтәү өз инициафы да јүксләши ила ела бир мәрһәләә
тәбиғи чатышында ки, онун яхшы нүмәнәләре бутын дүйнәлүү шүрүү,
абагчыл вә зөздүн ачыг адамлары учун зәңкнә вә түкәммәз мәңбөн гида
таңбайын олмушад.

Дүніндаң ішін бір алабиіл жаңа совет алабиіл жаңа гәдәр халгы, күтләлор-
а, бейзін баштери идеалларла бу гәдәр сыйх бағыл олмамышты.

Бизнис чохмалылардың азабийдүйсүзлүгүнүүсүнүү мөрдүүлүп, мэмынчча соңынан азабийдүйсүзлүгүнүү мөрдүүлүп, мэмынчча соңынан

Алайда даңында, көркөн мәмән, мазмұнча соңғы атабиіттегің бүтүн дүниада ішмеш бейналмиладичији, умумшары, асил писаппэрвәр, азадхан, асил ваттанпэрвәр идеяларын мұбайдың барагдары кимді тапташымышдыр.

Бајук адабијјат һәм шағындар гарышында бајук вәзифалар гөләләр ярдән. Бизниң адабијаттың партия на деңгээл ишнин, ярдаштар ярдаштар мәнүн бир саңаң олдуруғандан, совет халықтарының гарышында

* «Правда», 31 марта, 1969.

гаршысында дурмушдур. Ингилаб шиши укрунда, Ватаннимизде социализм, коммунизм түрүчүлүгү укрунда, азгын алман-фашист шигалчыларның гарышы Ватан мұнарбасында совет халытын көздөй шараплы тарихи гөмбө жолу, ежин заманда, совет адабијатының жолу вә мәзмуну олмуш дүр.

Совет адабијатың бир заман ичтимаи мұбаризәні паска сөр-
чи кими экс етдірмір. О, қәсарлы бир сипат кими бу мұбаризәдә фаял-
шыншырақ едір.

Совет эдабијатынын галабасини та мииң елден эн мүмкүн болуп да
ондан ишардатып ки, ву эдабијатын дани рәбәри ву эдабијаттада азатта-
рыйни гајыкеш мүаллими Лениндиң ве Ленинин жаратылғы Коммунист
Партиясының. Эз мүбаризәен, ве ишишафи буючча совет эдабијатты
она көрә дөргү жол тутумш; галип Калиницидир ки, нәмина онун жолуну
табагачы марксизм-ленинизм нәзариясының ишмегандырымш, ишмеганды-
рыр.

Азарбајҹан совет эдабијеты да, башта гардаш халгымыздуу
јатлары кими, јени дүйнә турган гөһрәмән халгымызын мубариза жолуна
дигиттэлә изләрәрек, тәдгит едәрек, дүйнә классикләринин, бејүк рус
реалистләринин эзенкин эң-изләрниңдән өјранырек, мүһüm гәләбадар эл
да стимилиздар.

Русияда совет адабијатынын рушеңмаларин наңа ингиләздөл чөлбаб да бөйжүү Максим Горкиниң «Ана», «Фыртына гашу», «Шашын ногым» сиңе ве эсәрләриңдө көрдүүмүз кими, Азэрбайҹанда да бу адабијаттың мүжаккын Чалил Маммадгуловдаддин «Бинасылбар», «Хејир-дуя», Салырбин «Фабий», «Экенин», «Нежлардин, илласын», С. Санининин «Гонагыл», С. Мусавиинин «Сүбүни түзүүндө» эсәрләrinə көрүрүк.

Эдәбиятты таамам һәјатында дөрмәк, бадиң сезү сијаси һәјата, социализм гүрулышу укрунда мұбыразы» сәфәрбәр етмәк—совет эдәбияттының бейнік галдабаннандаидар.

Бейік совет зәдіби Ч. Чаббаздыңнан машинар «Еж Шарг» шерлеу. С. Рустамин илк «Дамын наш»а» китабы, С. Бурғун «Шашниң жаңа», М. Мұсғитғын, М. Раһимнин, Р. Ралынин мұрасын мәммұндуу ичтимадын асарлары совет шаарини сочијесини ифада едири.

Е! Шарт, санин үстүнүн чаян чарынышыңорон.
Алак сани болмасында саадат болушарын.
Еңдэлдиң асарытди, Ының чан чекиншириң.
Кала да сүкүт стмадисен, ей сени бөрбад.
Ниндиң, ачыб уммадассан кийндин измад?!

Бу, кандык Чаббардың милjoналары деңгээш чагыран асыл антиимпериалдист манифести иди.

«Елдамы наш!» ше'рина бәзбапија, дүшкүнде жарыш ажыраңынан најат, мұбаризде доврунан баштандырылған көстәрілірді. Азад наш наш из потешини, за талебини сәйиби, аласы олай енди совет адамының сеновни, фарын, наш! аса иени ше'ра маңын олумышу.

Гареларим ешитсан, ман зафөр шашырғым,
нар ше риңдег үаддара сајсыз күлхалар жатыр.
Да жүйш мейданларымда динмозлардан биријам!
Ты солтанағ ташындыраң даңыз, турунчылай азыр!

Ше'р трибуналарда, издиhamларда, мубариза мейданларында күдіким касилендірілді. Ше'р адамлары ичтимай мұнадилаларға чатырақ азовду шұшара чөзділдіши.

Дүр, ағлама, сиз көзлөринин жашының, тал чан,
Үсіан жарат, үсіан жарат, үсіан жарат, үсіан,
Запчирлори гырмаг, о бојкүн жартын тапмаг.
Үсіанладыр, үсіанладыр, үсіанладыр анаң!

Империализмэ гарши аяга галхан үсжанкар Шөргийн үүгчлэглийнда сэсэнов нь бүн шеэрсийн сэхими гардаш чагырыши, тэлээж, морамнама-
си бэлз иди ву ба чагыршилшад инсанларда ичтимаи-сијаси фэллэгий
кучландирмээдээ эмхижнэтийн чох одлумцшиг.
Самат Раджапов

Самад Вургунун «Анды»да шаир-этиендешин андыдыр. Ше'рин на мәсәд вә не мәзмүн даңылдыгыны шаири бу сөздөлди ойнай.

Апамызың да Јассындан даңа хошдур биоз.
Бу бејүк күнләрін бейнәмидің сен!

(С ВУРГУН)

Бүнлар Вәтәннәмиздә «ким ким» мәсаләсін утрунда азарлыдан касичтаман-сияси мүбаризә дөврүнә сәнгәтәндәриән мисалдарлып Етештән.

Гүрчулук дөврүнүн совет адамларынын харигүлдө эмак да жүзүн рашадаттнан тарончуму, иштисалда ва техники тарафта сабосинда көлжесида башталып ваттанпэрвөр халг һөрөлбөлгүнүн ифадасы совет шеринин асас мазмуну ва магсады олмушуду. Сөмәд Вургунун «Финар», «Рапорт», «Азад илмән», С. Рустеминн «Биз коммунистларын», «Кечкенин ро-мантикасы», М. Мушығинин Минжачевин гөрөмманларынын тарончум едәк «Сайар» поэмасы, «Әбдүлжүт нағымсы», Рәсүл Рашинын «Большевик жазы», «Ганадлар», «Ленин» поэмасы, Э. Чомынинн «Чай наиз, бир наизде!», О. Сарыявлыштын «Кэтир, оглум, катир», М. Раһиминн «Ленинград көй-аринда» ва с. асарлар буна парлад мисалларды.

Эдебијатымызын мүнүм да ўуксек кеңіфізіләрнің бири дүниа шамшеткашариннан рәйбәри даңы Ленин, Ленин идеяларыны тараңнан масындырылған. Бу саңада Сәмәд Вургун, С. Рустемов, Р. Рахимов, М. С. Ордубадинин жаңа шығармаларының жаңа мәдениеттегіләрде хүсусида жаңа олымалады. Шапарлынан М. Раимов, О. Сарывалди, М. Дильбази, Б. Азэрголд, Э. Чамзин, З. Халил да башгаларының Ленин, партия, социалист инициатибы нағылданаки шेңберде охуяларының разбеттениң газан-нашыры.

Жазычыларымыз жаңы дәрк едирлөр ки, Лениндин язмағ, ингилаб тароннун өтмөк — коммунизм, пигилабын галип йүрүшүнүн төвөвүнүн өтмөк, милюнноларның гәләмдөн жол тапшат, сөнөттү мүгээддөс идеалдар сөйлөнүсүнүн йүксөтүштөн дәмдөйдүр.

Халг шанри Сулејман Рустам Лениннүм елән лирик ше'рниң да аның.

Сөслемінг сиңемде симы рубабын.
Азадлығ имаалы олмас штабын.
Оқтжабр адым бер ингизабын
Кашың бағрагдарды Лениншір, Ленин!
Әбді баһары Лениншір, Ленин!

Шөбәртә паролдур бүтүн дүнфада,
Инсанлыг бу адла атылар ода.
Оны мөнебәттә салырыг яда.
Баштарин камалы Лениндер, Ленин!
Досталугиң тансалы Лениндер, Ленин!

Эрчиң айнасында көрүрүк оку.
Достауг дүйнәсүндә көрүрүк оку.
Фиркин дерҗасында көрүрүк оку.
Заманын нафоси Лениндиндір. Ленин!
Учашың, нағыз есеси Лениндиндір. Ленин!

Совет шेңин илк мүссоллаһ аскерләрини, јени сөнэтин тәмәл даш-
ларны гојан тәрүбәли сөнэтарларын ардымча Бејүк Ватан мұнари-
ларын да мұнарибездің сонраки түрүчүлүг тәврүнде шең азбәкесине күн-
лу ахыла јени гүвалар кәллилар.

Мұасир шеңимизде орта наисл алдансырылан бу шириләр—Б. Ва-
нибада, Н. Хази, З. Чаббарада, Н. Үсесеңада, Э. Талғат, Н. Көнчали,
И. Габил, Э. Құрмады, Э. Қарим, И. Софарли, Б. Адил, М. Ибраһим,
Ч. Новруз, Н. Насонада, Е. Таңыг, Р. Менди вә башгалары иди рес-
публиканызда из ондан канарада танынышлар.

Орта наисл шириләримиздин ардымча исте'дадлы күчлөр көлир.

Тәбидир ки, јени мұндарғылар түрүн оларға шеңимизни шашыл, үс-
луб үсүсіттіләр, дили, бәдни васиталарда до чох жоғишмеш, парлат,
алқап олмуш, занкыншашыншылар. Экәр ингилабдан әввалик шең рәс арз
жекесагын накис иди, совет шеңимде халг шең рәс вазын олар ңесе
пакимын. Шириләр сәрбест сурттә олар ңесе вәзандын истифада едірләр.
Экәр ғадиим шең рәләрдә гысмен росми китаб дилин үстүн иди, дилдә әрб-
шар тәсир күчтүй иди, совет шең рәс бу тәсирләрден түтгрармыш, саза,
шарылдын, чанлы дилдә жаъыншылар.

Ава дылнин сүр'әтте никшияфына, жалына шең-рәс, әдебийдін дил-
ди дејіл, јени заманда мәтбүт дили, елм дили, дәвәт дили мияттінә
кечмессін, жаң үңсұраңдан тамызламасын біз аягат вә аягат. Ленин
милли спасыттын тантоғасын вә бу сијасотин Ватанымизда ардымчал ңа-
жат кечирилмәсін потасында наңт өзімуштү.

Микаїм Мұшғыт «Әбәдійдә нағмасы»нда ингилабы шаһамас тә-
реппүм едәрәк дејір:

Сен біз чан вердін, чан Октябр.
Алтын шифаллар да, Октябр.
Салык е! Ленинни шашы ордусу.
Семиша булшұшуда шан, Октябр.
Салам ишем Иван, мұннук Степан.
Бир жоңу кечмеші ай, Октябр.
Жетін миссиянен ачы түрүзидан.
Сын гүртариңдан мәнін, сан, Октябр!
Жарын сијақтарға үргеңдерінде
Аттынча бир женин, Октябр.
Шар жени-женин сағдар болаң.
Кашап оддукта, шең рәзачы!

Әдебийдін шыны мензү, мензү, азат азираси болдуғча көнишашы-
мидір. Иди ичтиман-сияси ңајатта, моншатта, тәфаккур из тәсілшүр-
да бәдни әдебийдін тохумнамдығы вә жа тохуна билмәдін саңа, масалада
жохар. Беіншілдегі сијасотин да бејүк масалалардан тутмуш сада совет
адамларының шашы, азат ңајаттың гайдар өзміншілімін үчүн сәңғиеви
олың шең сијат мөдзесү, бодын әдебийдіт мөншесү саяжылар.

«Фалсафада пролетерларда мадан гүйвесин тәлділік кими, пролета-
рат да фалсафада из өзин гүйвесин тәлділік.» Бејүк Марксны бу сијасу
совет әдебийдін ңајатында да лемек олар: Әдебийдін шыны социализм ту-
рулупшуна из совет өзміншілічини мәнсузу солмага барабар, вә өзмін-
шілік никшияфына киммез едін фал сасалтардан бири олмушшудар.

Әдебийдіт социалист ингилабында сағалам мәғкура жолуны тәндігі
кими, ингилабының да совет әдебийдінде кәсепті маңыздылығынан тәндігі.

Мәңгілік зәнкіншілік, тәбін ки, әдебийдін шыныда үслуб, шакил, жаңар
жайтада да бејүк табаддулдат азат азтермішідір.

Азарбайжан совет драматургијасында чох сүр'әтте никшияф етіншілік.
Совет драматургијасын никшияфын көстөмек үчүн бејүк сијастар
Чафар Чаббарлынын, С. Вургуни, Н. Чайвидин айнасынан көткөк кијағат-

дир. Чәфәр Чаббарлының драмалары социализм реализмын үслубуна
жасалған јени вә бејүк бир әдебийдіттің мүштүлугчулары олмушшудар.
Дин, ислам бағырда алтындақи истилалар гарыштарында үсін
гальдір, дар ағачларда гарышсында да ңағығат саси наңа дүшмандарынын
моглуб едән, вә әзімүн беде мұбараңын силяйын өзінде гәрәман Ел-
ханын—икид. Бабекин образынан ким унда білдір? Азад Азарбайжан
гадының парлаг сурати олар, дин, адат әзінчіларының тырыбы атап вә
совет мәкәтбәси сајасенті әмбасир мәденияттін жүксек зирвасында жүксләт;
«өгөв дејүшләрінің» назырлашан кезең Севид кимин жаңындан чыхар!

Ижримичи илләрин ахыршында «Севид» драмы бизим әдебийдіттің
гәләп жүрүшүнүң чанлы тәсессүүмүз Имамверди вә Алазы-
верди кишинин сомимин көрушү парлаг, шәрәфәти тарихимизин элвән ба-
длын жөнлөндейділәр.

Малләттәр гардашлыгының чанлы тәсессүүмүз Азад Азарбайжан
тарихида ингилабда гадар Севид кими парлаг, шәрәфәти тарыхимизин элвән ба-
длын жөнлөндейділәр.

Чафар Чаббарлының драматуригияның ишында бир романтика,
еңин заманда, гүвөнли, јени вә долгуң бир реализм катирмашыдир. Чо-
ғорин тәсир етділи гәрәманлар: Алмазар, Севидлар, Бақышылар, Еї-
аззар—жылдын кечмешін адамлары дејіл, нам да бу күнүн вә калыңжын
адамларының парлар. Биз оларның галбында чырпынан жүксек вә мұгадаң
идеялары дууругүр. Оларның көлеме, салттада дөргөн гана даңылдырылғылары
нишшакар көрүп вә фәрәлә сиптәр саңа берілір.

Чәфәр Чаббарлының есәрларында (маселес, «1905-чи наңда») чанлы,
реал һөттәр парлаг, ңағығат жаңылар елеңе өзіндең көркөндең әдебий-
діттәрдән деңгел.

Сосиалист реалистиканың бир тәләби до будур: ңағығат жаңылар елеңе
ки, биң оңың ңаңында васиасында үкисиңдеги мәйянни, истиг-
мат-мәденидірічі тәрәфлөр, парлаг сабаны дуял. Чанлы совет адамының
зәнкінші ңајалы, маңын алаңы, тұқынмас арзулары елең тәрзинүм едилсін
хи, биң оларды дуогран ңағығат ичтиман әзіннин да көрк.

Бу ҹанадан Чәфәр Чаббарлының бир саңа асөрлөрі бизим әдебий-
діттәрдә, умумын совет әдебийдіттің миссанасы нұмандарлар.

Самад Вургуни, М. Ибраһимов, М. Үсеси, С. Рустам, М. С. Орудабали,
И. Ендишев, С. Рымаев, И. Гасымов, Э. Мәммәдханлы, З. Халил, Ч.
Мәңгінбайов, И. Сәрдемаев, Ш. Гурбанов, Б. Ванабэзда кими јазычылар
Чәфәр Чаббарлының шәрәфінән әмәлдердің давам етдіроран драматур-
гијамызда бир саңа гүйметтің осорлар јаратышилар. Бу асөрлөр әмбасир
ңајатының ңағығат ичтиман-сияси нағисоларини, сәңғиеви совет мәй-
шілік, адамларының зәнкін мәйизи алаңшы, гәрәманың тарихи-
нинде әдебийдіттің әдебийдіттің.

Самад Вургуниң піеселәре тарихи гәрәманың драмасы кими әдебий-
діттәрдә тағаммұлағында жеттілдірдің жаңылар елеңдері.

Самаддин гәрәманлары бејүк идеаллар үргүләп ғалас, матын-
шыннан калған гәрәманлары, мәслик адамларының шахсітәрләрдір.
Самаддин гәрәманларында бејүк идеаллар үргүләп ғалас, матын-
шыннан калған гәрәманлары, мәслик адамларының шахсітәрләрдір.
Самаддин гәрәманларында бејүк идеаллар үргүләп ғалас, матын-
шыннан калған гәрәманлары, мәслик адамларының шахсітәрләрдір.

Гәчар Вагифиң «Тинасызлығының гарышының

—Шири, некмаларын һууруладасы!

—Оны сијаси белә дүшүнкүрәм мөн!

—Баң баш үзімдішін!

—Дәмдән, болы!

Әյләмәз виңдадан бејүк ңајалы...

«Вагиф» пјеснин таңшашасында әмеші бу жердә халғ Вагифо сас берір. Курултулған алғыштар артисти дајанмага мәнбұр едір. Нә-зәкіт! Чүнкі халғ Вагифин симасында веңүй көрүп. Чүнкі Вагиф жалының из сезүнді деңіл, халғын, залда отуарын совет адамларының һәр биринин шыңында одан сезү деінр.

Бағын наст Азбәрәйчанда иисбеттән чавандар. Бизнәс настарда да бир жердән аздыр. Инглигиядан завал бизде веқаја, фелетон олса да, шарының жири оларап роман, полемест јох кимни иди. Бални наст бисад сүрэтилгән. С. Райымову, М. Күсепини, Э.Әбдуллаевини, М. С. Ордубадинини, И. Гасымову за һ Сеңаудаевини бир сыртта романлары за полеместтән шешірт газанымышылдыр.

Совет романлары соначылыштада түзүлгөн болуп келдил. Батынныздан көздөнүлгөн тархын мұбазарда жолуны чайланып шартталғанда, янында жасынан ингілгеби рұнда тарбиялданыссына, жоюта наымынаныссына да масалынан жолуна беч бир төмөнкү со зерттегендиктеги олардың жетишмасынан ыздыратып едір.

Сосиализм реализми методу ишләү күксалын бөдүн нисриминин саларынан даирәч чынлыктарында бирى да салыш-идея вайтады или барабар, яр ишләүчесине оржиналлыгын да сечаласын, язычылардын бир-бирине ошымасын, бир косин фәрди ярадылыштын, улуттук хүсусийләрнина, из дастында малых олымасында. М. Нүсеин, Э. Эбубәкисов, Р. Рахимов, Э. Валитов, М. Ибраимов, И. Нүсеинов, Г. Аббасзада, А. Маммадов, С. Валиев.

Б. Байрамов да башка язычыларның иштәүлүк мөвзуда, ейн жиәрдәлләрдә да ишләү өзлөрингә зас тасвир, ифада васытасында, из бөжаларда да өздәлләр, из сослары да айналары да сечүлүрләр. Халымынан түзүлгөн күннәс најат казинисындагы истифада елан да язычыларын һамасын түзүлгөн, ил шамасын ейн манбадан алсадар да, варислар да эсарнанда баш-башынан да ишләүлөр.

Бадын настрын, умуман жағдайғаттымыздан мұнұн иегасылардың оның сөрекін, нақсын, саясат газет оңтүстіктерден аз да жоғ ғалассыздыр. Ватандаштың көзінде бар бир көтөншілдеги саясат бағыт салыптын, гурулуштын музун тәзелдейдеги изде, беңіншілдеги саясат, мұнұн жениншілдерде марапатталғандардың бир заманда актуал миңдауда жаһалымыш кесорларда жаһалыларда ештік-жондарда артымшылар. Күнүн мұнұн мөншүлардың нақарлатылағанда алмат, бадын левиң жаратылған, охуялаған фантиктар тұмат шөрмек, әм де онун бадын зангиның охшамалға ишинде жаһалымыш кесорларда осеріктік фантиктар азы қоюнур.

Совет элабијатынын таироманлары жөнүндөн азымлары, бакт исаналардырлар. Нәйтес, чөмийжитин, түрүзүнүн сабындаридар. Бу адамлар ишениң үзүлүшүн азадыртып, күттө бутун башарында үзүлдөн башас етмөй көлөнүн таңсынан да жаңы сечмишлэр. Бу адамлар шаҳен жана аччимын идеяллар учун салыша едил, ал дүйнөсүн исанасы, пазыр-көмөнүн башарыннан, жаңа таңда жаңада көрүп, халык ишиндең башкы бир мактасы олмайтын, көбүн чөмийжиттө маңыс Фәрдијетчилик, жаңы фантиризмлук, инфа, пазырлалык, истисмар кими шытад из дүйнөлүктөн узаат из азаз отан, башын уча, магнитур, күчүдү из полад ирададын исанасы дылдар.

Мә'нәви юқсәклик, ахлаги зәнкүнилек бу адамлары һајатда олдуғу кими, әдебијатда да-бүтүн дүнің үчүн парлаг нұмұнәләр өзевириңдер. Кигабларда бу гадрәмалары көрүб таныңын көңгілорымыз «Мен дә бело адам олачагам»—дея-Чапаеви, Олеги, Зояна, Севиали, Алмазы, Іашара езүнде һајат идеалы сечіледі.

Бадиң наңы санасында соң он илде орта иесіл азидларнан И. Шыхым, Н. Іүссеңов, Б. Бајрамов, Ж. Эзимзада, Б. Аббасзада, Г. Мусаев, Е. Гасымов, С. Годирзада, С. Дағлы, К. Іүссеңоглу, Э. Баబеева, С. Эннадол, Эфган ва бир чох башталарды соңда қалышыр, мұасир мәнназда роман, повест, некаялар жазылар. Бүлларнын ардынча онларға қашан пасынор көзіндер. Анарын, Елчінин, Э. Эйлісалиниң, Ч. Элжебраевдин, Фәрманд Қаримлинин, Гарипин на башталарның жаңарлардың базар беріп ки, зәздійттіліктерін инициатив жолынан, көзбейнен изинни умудла, ишамла, жәтте интихар үнесе илде бағат.

Азәрбайжан әдәбијаты кечимишда олдуғу кимн ини дә Жаҳин Шәрги-да империализма, мұстамжекәндиң гарышы, зұлма, феодализм, мәбұры-маты, қазалаты гарышы мұбаризиянын бағрагдарларындан бирләшіп. Бу әдәбијада хуманист, һөјатесэр, беріншілікші, коммунист идеялары да гаражори или жаһынды совет оқынушыларының деңгел, бутун шүурда адамларын рөгөттөштөрдің көзінде болады.

бүтүн халтымым кими, жазычыларымыз да тарихи бир имтапандан-
олман-фашист ишгөлчилерине гарыш апардыгымыз. Бөйүк Ваттан мұна-
рибесіндегі деңгээлде чыхдылар.

«Низами өзүм шафара вурушма күрүлтүсүнүн давам етдиңи бир маңызды жана виши оны нарбы душаркында бир дост кими, мэдлуб-шымас, јеши башаррийттүү болтугут, азадлыг жана шафара ургурда бөлүк шумчада бир мүттагын виши саландын кими гарышыладыг».

— жөннөн күнделіктердегі деңгээлдерде аның тәжірибелілігінен
бірнеше адамлардың атын да атты. Оның мұнарасынан күнделіктер
да жаңарып шығады. Мадді гүлдер жаңа жаңа маңынан
сиздік сафөрбәр еттілор, сонзин бутын вакитте измекаларының
төңгілесінде, газабымыз уақытта сафөрбәр еттінің бачаралылар.

Лаарбайчан халыктын девоти нимин Ваттан мұнарбасынын аловдатырылғанда да, Азарбайчан адабиеттегі шылды тарихи да
әсирліде жарандылар. Азарбайчан адабиеттегі шылды тарихи да
адада барып тохусу болып туғызылады да, алардың жарандылардың
Бүкүлдердеги шашарын, адабиеттегі шылды тарихи да жекеңи
шылды тарихи да жекеңи, мәсесиди туғызылады.

Мен дә бир эскәрәм Ватән јолунда!

Бүтүн бу сајымымыз вә саја биләмдөмизиз наилүйәтләр һеч вахтә тәннијән бизи тамам тәмин етмир вә етмәнишидир. Лонгальг биз коммунистләр ялдырыр. «Төвәзе большевик зиннәтидир» демишләр. Биз совет јасычылары мүнәффогијәтләримиз көрмәкә кифәйтләнмирик. Нигсанларымыз да бизи дүшүнүлүрүп. Партияның биза ёртманишләр ки-сијасәтә галик калмак чүчү көриж юх, ирәлијә баҳмаг лазымыдыр.

Иралыда иса бизи—совет мәденијети орадусуну, јарадычылары саһи-сиины эскәрәләрдин даһа бејүк, эзмөттөш ишләр вә вазифалар көзләйн.

Партия эзбийјәт орадусуну назарى-сийаси чөннөтән даһа мүкәммәт-сийлаштырыны, большевик сајыгызының ўксалылышын, присиннан большевик төнгидине күчләндирүлмөсчин, јад, зәнф, сөнүк эскәрәләр вахтында вә чәсэротта төнгидине зорури бир вәзінне кими гарыша то-мушур.

Сосиалист реализм мәнијәттө ётибары илә јени бир метод оды-гуудан, санитардан вә материалдан тамам јени вә фәлә, аյыл мұнаси-бет тәмәл еди.

Азәрбайҹан совет эзбийјатының мүнүм касириләрдән бири—сон оч из әринде фәлә нәјатында заманемиздә лајиғ көркөмли, санбаллы эскәрәрләр јарадылышынаның. Ішәт чох сүртәлә иралы кетмишидир. Истар мүнәриба, дөјүш чабынчылда, истаресо да тәсөрүфатда, дәзканлар даһында јүзләр, миңләрдән даһын гәһрәмнеләр жетишмишидир. Совет адамларының, јени инсанын суратини јарайтмагда биз наль да таләб олуулан соңијәлә чалыша билимлік. Йүкслең мәтәс, мүгәләдәс идеалдар узрунда мисшиси фадақарлығы кедән гәһрәмнеларымыз бејүк сөзәттө-лајиғ адамлардырлар. Бела инсанларын биң бодни эскәрәрләр лајағатан гәһрәмнеләр кими лазымынча көстәрмәлијик. Өз нәјаты вә ёчыншар иш-илемнүзин коммунист олан Николај Островски јени инсаннан хәс-жетлериңен белә тәсвири өдәри:

«Достлуг, наималуулут, колективизм, инсаннәрвәрлік бизим јол-дашыныздыр. Иккىдән, рошадат, ингилаб ишнән содатат, дүшмәнләр-нифрат иса бизим ганумумалуулук.

Бу кејиүәтләрдә биз бодни эскәрәмизин тәһрәманларында айна-отрафа тәсвири етмәлијик.

III

Башар тарихинда тамам јени дөңр ачын Бајук Октjabр сосиалист штабы бүтүн елларни, о чүмләдән эзбийјат елминин тәрәттеги вакы-күнчелүшлөрдөн бир сүртәт вә вустәт верди. Бу, елми жиңи-бүржүз ачын вәрдишләр тәсириндей, мәнәнде тәдигат жарынчалыкка түргәрәр, мұасир мәзмүн вә итәләбләрәк зәниңнелештерәрәк, мар-сиз-ленингиз методологиясында сиңәнәләндирүрлөр. Сосиалист чөмү-ти туруттулутуда мағкура мұбәризәсі сиңәләримин он чөркесине жи-тирдә.

Нече каса кидала дејидләр ки, эзбийјат елми мүстәгит бир елм олардән Жаны Шәркәт, хүсүсүн Азәрбайҹанда тарих бою бодни эзбийјатын ја-јарадылышын тәрүбасынан көрді талмышын. Јарадычыларин мәсбу-луму, ахычыларин талабларини көнгиз тәһлил, тәдигат, таблин, ишгатле-дымрас башарытында ачын иди.

Бејүк шәрк вә адабияттары поетикаја, шәрк техникологиясын даир-иүзделүләрләрдән, нағаскар тәсвиричеләрүн мүнтахабат ишмүнәззәр-зән, париконда тәшеббүсөрнәнан башга иңгизләбдан аныза йүксле-сөзијәда бир жүнүм эсар, дәрин тәдигат, үмүмилашдирчи назары тә-рубы дахь иди.

Интилабын шлк күнләрнән башлајараг партияның вә совет де-датимин мәденијат вә маәриф, инчесант вә бәдни эзбийјаты, еләчә дә эзбийјатшүаслын саһиене гајты вә дигәттәлә әннәтә етди.

Азәрбайҹанда илк дәфә сырғы эзбийјат мәтбутын ачыг 1920-чи илләрden соңра ярәнмыйшыр. Биринчى дәфә оларын эзбийјат классиклә-ринын сәзәрәрләр кениш вәлүдә дөвләт табдиги кими дигәттәлә топланыши, сечимниш, тәдигат вә нашр етманишидир. Низами, Фүзүл, Закир, Вагиф, М. Ф. Ахундов, Э. Сабир кими бејүк сәзәткарларын күләлдүрүп ачыт Совет иекүмати дөврүндә вә сајәсендә халг күтләләрни чатдырылышы-дыр.

Фиридун бәй Кечәрли, М. М. Нәвваб, Мүгәтәйнисәдә, Салман Мұтаз кими эзбийјатшүас вә тәк-тәк нәвваскар тәлгигатчыларын узун илләр соју күнчә-бумага жатып галан эсәрләрни да ачыг Совет дөвләттөн сајәсәт вә ташаббусы сајәсендә халг күтләләрни чатдырылышы-дыр.

Иларминичи илләрда Ч. Чабәттәрләр шәхкендә нашр олуулан «Халг эзбийјаты» нафатында саңыфлар охуулупар арасында умуми мәрә ојатышынды. Фиридун бәй Кечәрлиниң 4 ниссәдә нашр олуулан «Азәрбайҹан эзбий-јаты тарихи материаллары» жазылышынаның нағыттың совет охуучусын тәдигат олунан илк јени вә гијметтөн мәдүмат илн. Дејицилдин көрә бу китаптын мәјдән тишиңди. Адла әндилен, совет дөврүндә нашр олуулан ниссәләр иса бүтүн гүсүләрләрни баҳмаярат чох зөнкөн фактик мәдүмат верири, Азәрбайҹан әдәб вә шәнрәләрдин дәрени нәрмәт вә мәнәб-бетле тәдигат еди.

Совет дөвләттөн мәзмүнчә сосиалист, формача миilli мәденијат вә адебият яратып саңындык мүнүм тарихи тәдбириләр дәрени раз-ват вә сенница гарышында. Бүтүн јарадылышынан тәдбириләр фәрән вә пал-нат верди. Совет мәтбутында классик эзбийјатын «сүндурулыш јарагалы-ри» саҳавәтле сәннифләриниң ачыды. Халг эзбийјатчын, ашы-зәрәдальчылыгының ишмүнәләрни, йазылы эзбийјат материаллары, айры-зәрәдальчылыгының алжазамлары хүсүн дигәт, мәрә вә гајты илә топ-ланышиләр, тәдигат мүсиссәләрни көтирилди.

Халын мәнәнни сәрвәт халтын вә охтиярнына верилди.

Азәрбайҹан дилинда илк вә сада «Гәвалиди-эзбийјә» китапының бир хоралы кими Ыүсөй Чавид, Абдулла Шәнг вә бир нечә башын музалиф-ләр ялдылар. Јенә номин музалифләр орта мактаблар, фәннәләр факультато-ри, музалимләр үчүн эзбийјатдан «Иш китабы» настанини јазып нашр етварлар.

Бу илк тәшеббүсләрдән соңра Мустафа Гүлиев, проф. Чобанзада, Ә. Назим, Һ. Зейналлы, А. Мусаханлы, М. Ыүсөй вә бағшаларының совет эзбийјатына тәйләл еден китаблары, мәтәләләрни јарады.

Артык ижирмичи илләрни ахырында чавалыгының, төчүрә азлыгы-на бахмаярат Республикалыда совет эзбийјат елминин тәмәл дашлары менен сојуулмагда иди.

Шең, бека, изгиз мүмнүнәләрни кими елми-тәнгиди магазиндер дә марагла охуунур, иштиман фикри гијмет вә ра'йнанда жаңынмырда. Елә гәст, журнал, ел мүнүм эзбийјатында мәчлис музаккыро жох иди ки, орада тән-гәлә фикирдән, мұасир, көмүнни алаби эскәрләрдән файдалы сыйбат кет-шиси. Эзбийјат клуб вә дарнокларда күниң зорури мәзvуларын тәтреңнәләр китарылар. Башынан музаккыралар, бәзән гәзелъиң фикри мүнәгисшиси көлдири.

Бүтүн бүнләр адеб-ешиңни фикри чанчалыктын, көннәлек ша-шының арасында, бүржүз азобијатында пролетар эзбийјаты арасында жаңын мубариза көлдири.

Дөгрүлур, ингилабын илк илләрнән марксист елми гүвәләрнән ада-бийјат, сонот саңында һәлә леззәмчика пухталашмадын, ташында олуулан-

надеф дөргө дүрүст истигаметләмисинде занылник олдуку, буржуда мәф-
карасы да та'сирләндиш бәзән төңгидчىк, журналист вә язычыларды тамам
халас ола билмәдиги бир заманда елми тәжилді вә тәтгитатын-кефијатын
бәзән ашты сөйлөндиш олуру. Эдебијат елмин бирдан-бира бу күнүк
сөйлөндиш чатмамышыр. Марксизм-ленинизм нәзәрәттеси или сизланыла-
рат алымлармын вулгар социология, конфликтеналик нәзәрәттеси, вадиц
ахмын вә с. зәрәрлө мөлжалыра гарышы һәммис коскин мубариза апармын,
совет эдебијатында тәтгидинин идея сағылышын горумушлар.

В. И. Лениниң нағыл 1905-чында язымыны «Партия тәжилаты» на-
партияларды эдебијатты адлы ишшүр магаласын бутун сөзаткарлардын на-
саима да эдебијатшынын елми сағында қалыпшыларнын жолуну иштеп-
ландырымын вә жени эдебијаттын айдан, какын программасын вермийшилдер.
Бу азад эдебијатты тәтгид еден, тәржемән, ишшүлдөн, бир мәфкура-
силәни кими гијатланаңыр. Истигаметләндириш вә онуң յарадачылырын,
охучулармын, жени өмөттөшүү хидмат еден эдебијат елми да мәнүк
кәдәр бир мәфкура осылары или. Бутун саңаттарда олдуку кими, эдебијат
сағында да марксист-лениниң нәзәрәттеси үстүнлүкүнүн жекеңе дөргө
назарыйы олмаганы յарымасын төмөрбөлдө парлаг сүбтүн етди.

Марксист эдебијат елми жаңылыш мәсүсис азаби тәрчүбөниң излемәк-
иштәлдүрмөлөр, истигаметләндиришкөзүнән фазыллардаң даңырьин мәнди-
лаштырымп. Бу табагында елми эдебијаттын кечимишинин да зарин тәжил-
суздыккендеги кечирип. М. Горкиң көстөрмөшлөр ки, социалист реализмны
үчүн аралыгынан кечимишинин алдында жаңа азабијаттын тәсвирини берген бир
методдур.

Совет эдебијатшынындын елми марксист-лениниң естетикасын азас-
тутараң адаби тәрчүбөниң наң кечимишинин, наң индискин, наң да кала-
чоюнин дәрин, дигитоти тадын да таңбылды иш шашгулду.

Азарбаевчын классик ирсөн асил елми сураттада «Франциилес» да та-
бигын, сөзүн жигити мәңгисинде, азичтөр совет дәүрөндөн избесүлдүрдүр. Бейн-
Батын мұнайрибеси күнделеринде да дағы ҳалымынын эдебијат тарихы
системасын суратта иштедиша нашр олунды. Эдебијат алымларинин кол-
лективтеги азабијаттында жарынан бу китаб тәдриштөрдөн күнештүрдөн
эдебијаттынын көңдүн жарылыш мубариза, ишкүншүү жолуну иштеген
алымлармын. Мұнайрибалын саңыра эдебијат алымларинин са'ида рөз-
нублик Емельян Академијасында Зиялдин Азабијат тарихы յараванын-
амыр. Охучулар арасында рабет на һөрмәт газанан бу пошынин акырынчы
шыны (Совет дәрүү) ССРР Елдарын Академијасынын шытирикиси иззүл-
дилгүү тәрчүмә салымине вә Москвада ишшүр олумшүлүр (1963).

Совет алдыра Азарбаевчы Даңыз Университеттеги атты мактабдор түрк-
дареслик оларат Азарбаевчы совет эдебијатын китаптынын ишшүр еткен-
деги да «Эдебијатшынындын асаслары», «ССРР ҳалттарында да-
лайыр» (I, II чылдар), «XX өң Азарбаевчын алабијатты тарихы», «XX
жыл Азарбаевчын алабијатты», «Азарбаевчын эдебијаттын тадырсы мен-
диқасын» шыл олумшүлүр. Фолклоршынындын китапта чапа верильмән-
дир. Низами адина Эдебијат институту әмбакшашларынын наимзәдән-
диккада «Азарбаевчы совет алабијатты» чын олумшүлүр. Белзек-
эдебијат тарихы да эдебијатшынындын фанларинада бутун азабија-
тар учүн дареллилар жарылыштышадыр.

Азарбаевчы алабијаттында вә умуман эдебијат истигаметләндири-
шадында наизыраласмында да мүнүм ишшүр көрүмшүлдүр.

Ишшүр бутын Итиғатымында олдуку кими, Азарбаевчы да мүснүн-
совет охучусунуң азын да таңзабарынин, коммунизм түркүн тәржимесин
фиркән вә ишесарынин тарзымын еден, кәдәр колективтеги мәнисүллар анын
жаругуларында бедел амбакшларда ажык еткендеги күмбаш талас ордустар
шынында. Азарбаевчы язычыларынын да эдебијатшынындын төрөл-
чүлүк нұмежілдәзүринин җалынын Республикала жох, бутун Совет Итте-

тында да халы демократиясында өлкөләринде, Вәтәншимизин сөрнәләрин-
дан даңыз озагларда танылыштыр вә охујулар.

Жашшылар ки, сон илләрдә бир сыртта философия (Ф. Кечәрли, З. Ка-
յушов, Ф. Гасымзада, Э. Эммадов) эдеби никкүнш профессиянын музжан-
даеврун, айры-айры язычыларын Яраадычылышынын умуми тәжәрек-
күр тарихында үзүн бир силсләдә көтүрүб тәдгиг едир, индијочында жакын-
дырылышында, дүрүст гијатләндирилмөниниң наиссанын айдашын-
дымыз едирләр.

Мәлумуд ки, Азарбаевчы классик язычыларынын эсарларында сөз,
сөнгөт, шे'ра умумын, эдебијаттың илдөн чын жылжатылған фикир, мұланиялар
пар. Низами, Фузулудын түтүш Ч. Чаббарлы вә С. Вургунда ғодар елда
бојук сөзаткарлардын олмамышылар ки, бедиң тағызкүр жылжында фикир
демамыш, гијатында ире ғојуб кетмөншүү олусу. Бу занкын ири дигитоза
өрнөмөк, сағ-чурук етмәк, ишшүлдөн, эдебијатшынындын сәмийини
ишишди.

Эдебијатшынындын эдебијаттар тарихинде ярадыбын системада салмаг-
та орта, алды мектебор учы үүксек кефијеттән дөрсүлкән наизыралатта
кифайатланишылар. Инди онлардын гарышының, умумын, ичтимай елмалар
гарышында дуран бир сыртта мүснүн акуталы назары, тәрчүбө проблемдер
үзүннөн артык со'зла қалышмаг, жени յарадычылыш тошаббусар көс-
тармак, мүнүм елми проблемлорине нолланылды вә наизмәрләр иле коллек-
тив, эзбір ишләмәк вәзінфәс жүрүр. Мәлум одлуғу узара, харичидан мәф-
қур дүшмәнлорымын совет эдебијаттында да эдебијат елминин наизи-
даттарында, тарихи галабадарларинин көздин салмага, социализм реалистик
методдуны үстүнлүкүнүн жеке-естетик гүдөрттүн шубна аттына алма-
шындын қалышылар. Совет елмине, эдебијаттындын чыркүн байттынлар жағдай-
шында мажнүмләр.

Мұртәче буржуза даңырлоринин бу кими фитнәләринин нахтында иф-
та етмөк, мәнијеттени ачмак алымларымын вәзінфәсидир.

Социалистик реализм методдуну ојаны, парага патчыларинин гүдөрт-
түн совет эдебијаттын յарымасында галабадарлардын тәрчүбөсүнде, мәшиүр յа-
радычыларын-М. Горкиң, А. Фадеев, М. Шолохов, К. Федин, А. Толстой,
У. Нашибай, Ч. Чаббарлы, С. Вургун кими сөзаткарларынын симасында
нижояларда охучулар көрүп сеншилрәр.

Совет эдебијаттада алымларинин вәзінфәс инди айры-айры յарадычы-
лыгы проблемлоринде-ғылыми, дил, өнзөн вә јепилкүн, реализм, роман-
тика, тәсир вә с. бу кими мәсалаларында конкрет нәзәрәттеси
шынтык, белзекилек, յарадычыларын тәрчүбөсүнде комак үчүн са'и да-
тармалан жаバラттар.

Бикеңдә эдебијаттада алымлариниң бир дәстеси иштегилдә орағасы депү-
рүт. Мирза Чалил на Сабир мектебинде, бу азаби үсүлбүларын тален-
да, башта бир дәстеси исо халттар арасында азаби азаттарларин тадын-
да антигән атырмылар. Бир неча жыл эвкал Шыхан Гурбановун
Ес-Азарбаевчын азаби азаттарларин тарихинде даңокторлугат диссертациясы
тәмимлендүлгүннөн дигитозиниң мәлдә еткендиги. Совет халлары эдебија-
ттын гарышының азаттарларинан даңыр мүнүм тәдигигат эсарлары յарады-

шында. Эдебијаттада тарихинин айры-айры мөрнәләр, сималары, мүснүн көр-
жатылған язычыларын յарадычылышында да җазылмамышады. Буңа
жарылар, осла елми тадында ишшүр вүс-эттән, хүснисе кефијеттән
түркүн тәрбиялар, сөз азындын савијасында тәм гана зүбакын саңын олмас. Талобар
совет охучулар азын түтүлгүн тарихинде даңыр мәнән шынтык, белзекилек, үлкен
айры марксист таңыларын, сөзаттарын елми, обектив, дөргө
тәжәрекләндирилмөнин, бедиң мәтәләларын ачылмасыны, мәнән «сөз

дилиндән елии дилә кечирilmасын», тәләм саңибинин үстүн вә зәниф чөнатләркүн, овларын сабаб вә сирләрнин билиб ejraimak istäjir.

Әдебијаты сезен, изләjen мұасир совет охучусуна «Jевкей Онекиз» шоғасы тағдар бу поеманы Белински таләми илә веридән тәһлили да ләззеттан вә зәруриди. Низами јарадычылыгы вә бу нәгда Е. Бертелесин тәһлили, Вагиф ше'ри вә бу нәгда М. Ф. Ахундовун гијмети, Мирза Чәләл иәсри вә Фиридун бәйнин сия вердији тәһлили, Сабир ше'ри вә бу нәгда Аббас Cahhättin мәшінур магаласи нә ғәдер ма'налы вә гијметләнди!

«Елмисз ше'р бүнөврәсиз дивар кимидир». Ше'рин даһиси дерд аср бүтүн иңтиман һәјат, тәфәkkүр, маништ саһаларни парлаг фәнор кими ишыглайдырымы, базәни бир заманды сәнэт вә әдебијат мәһсулларыны дарин тәһлили вә тадиг әдән әсәрләре еңтијаç вә тәләб артмышадыр. Классик вә мұасир әдебијатымызын бөյүк сималарынын әсәрләрнин, мұһым нацијатләрнин тәкчә Вәтәнде, совет охучулары арасында дәниә, қынарда, уммудүни мәденијоти митјасында тәблиг, танытмаq ишинде да чилди фәалдиеjет көстәрилир, илк мұһым адымлар атылдыр. Извинлас да франсыз дилиндә Азәрбајҹан ше'р вә иәсринин эн јахши пүнәкәз әсәрләрнин дүнија халглары дилләrinin торчуме олуимасы на иашри бизим бөйүк нацијатләрнездән бириди. Чохмалотли со-әдебијатын өн дәсталәрниндән бирини ташкил едән Азәрбајҹан сыйна юл ачыр вә бүтүн халгларын рағbatини газаимагдадыр. Бу әдебијат сосиалист ингилабынын, Ленин миляни сијасетинин, Коммунист Партиясынин нурлу јетиштермәсидир.

Шубъ јохлур ки, Совет Азәрбајҹатынын јарымәсрлик бајрамының тәјд етдијимиз бир заманды занкин јарадычылыг тәчрүбәси илә бөјүмүш, мәтинашмаш әдебијат хадимләрнин һам бадин, һәм да әми-таңгыл јарадычылыг саңсинада са'ларини даха да артырачаг, мүзффәр коммунизм гүручулугу вә гүручуларына лайиг јени-јени јүксек әсәрләре совет охучуларынын сеннидиронекләр.

ИССАНЛАРЫН ШИРИН НАҒЫЛЛАР ВА ФАН-
ТАЗИЈАЛАР ЖАРАТДЫГЫ ВАХТЛАР НИДИ КЕЧ-
МИШЛИР

СИЗ ФӨҮЛЭ АДАМЛАР, БУНА ТӘССУФ ЕТ-
МЕСИНИЗ, ЧУНКИ СИЗ ЕЛО ҮЗГИГҮЛДҮР ЖАРА-
ЛУДУР

СИЗ ЕЛО ЈЕНИ ҮЗАТ ГУРМАРА БАШЛАМЫШ-
СЫНЫЗ КИ, БУ ҚАЛАТЫН ОЛУ БҮТҮН ГӨДИМ НА-
ГЛЫВИ ВА ИШЫГЛЫ ОЛАЧАГДЫР

БУ БАЛАЧА ОЛКІДӘ МОЙНОМ ФӨҮЛӘ ДОСТЛУ-
ГУ ШАРАИТИНДА СИЗ ИССАНЫ КАТОРГА ӘМӘЖИН-
ДАН ХИЛАС ЕДӘН ВОЛУК, ФӘРӘНЛИ ИШЛӘРИН ВУ-
НОВРОСИННИ АРТЫГ ГОЛМУСУНУЗ...

Максим ГОРКИ